

PANDEMİ VE KÜRESEL KÖYDE “EVDE KALMAK”

EYLEM ÖLMEZOĞLU

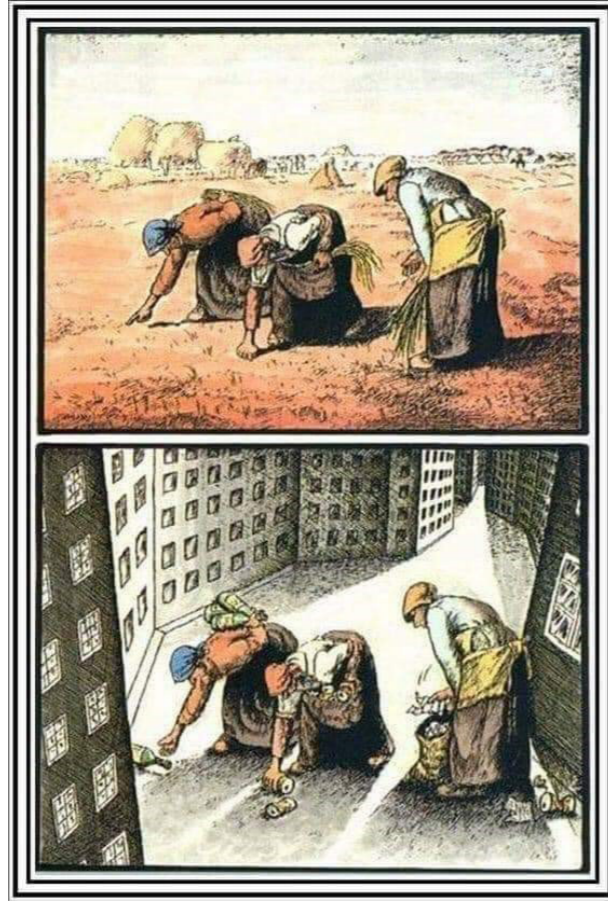
ozlemolmezoglu@gmail.com

KÜRESEL KÖYDE EVİMİZ NERESİ?

Covid-19 pandemisinin üçüncü yılına yaklaşıyoruz. Artık 2020 başında yaşanan şokun atlatıldığı ve hayatın “yeni normal”den “eski normal”e hızla döndüğü günlerdeyiz. Pandemi nedeniyle sık sık evde kalmamızın salık verildiği dönemlerde, bugüne kadar belki de hiç sorgulamadan dahil olduğumuz yaşam alanlarımıza bakıp “küresel köyde evsiz” olduğumuzu derinden hissetmiştik. Yersiz, yurtsuz ve savunmasız hissettiğimiz günlerde, evimizin neresi olduğunu sorguluyorduk. Evimiz, kapitalizmin hepimize dayattığı, ataerkil dizaynıyla var ettiği, toksik ve hastalıklı kentlere sıkışmış beton bloklar mı?

Ekofeminist akademisyen Vandana Shiva, Küresel Köyde Evsizlik üzerine yazdığı bir makalesinde, küresel köyde 2 evsizler sınıfının ortaya çıktığından bahseder. Bir grup, ev diyebileceği bir ülkesi olmaksızın tüm dünyayı malı gören ve küresel ölçekte hareketli olan kesimdir. Diğer grup ise, kendi evinde olduğunu düşünse bile hareket kabiliyetini kaybetmiş ve/veya kapitalizm, sömürgecilik, kalkınma politikaları nedeniyle yer değiştirmek durumunda kalmış evsizlerdir. Onlar; ekolojik yıkımlar, savaşlar, madencilik faaliyetleri, kamulaştırmalar, zorunlu göçler, mültecilik, mülksüzleştirilme gibi nedenlerle evsiz kalmışlardır.

Ve değerlendirmesine şöyle devam eder; “ekoloji hareketi olarak adlandırılan şey, aslında köklenme hareketi, köklerinden koparılmadan önce köksüz ve evsiz kalmaya karşı direnme hareketidir.”

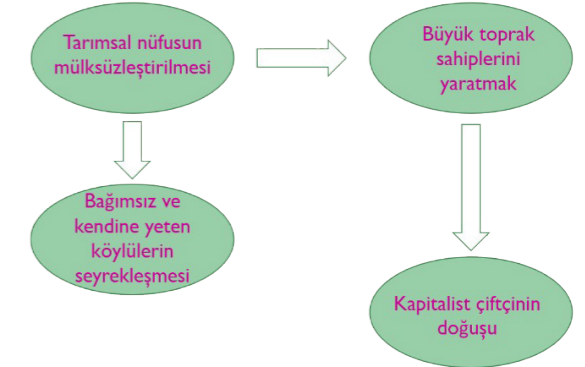
Jean François Millet'in Toplayıcılar tablosu ve kentlerdeki uyarlaması

Yaşam alanlarımız değişiyor, dönüşüyor. Evsizleşiyoruz, mülksüzleşiyoruz, yoksullaşyoruz. Kapitalizmin yarattığı, küresel piyasa ve ulusötesi sermaye ortamında, bu süreci sadece biz Türkiye halkları olarak yaşamıyoruz, dünya halkları da yaşıyor. Yaratılan bu küresel köyde, hepimiz bir bakıma evsiziz.

MÜLKSÜZLEŞME

Yaşam alanlarımızın değişimine bakarken kapitalizmin kendini var ettiği, Marx'ın ilksel birikim olarak ortaya koyduğu, köylü nüfusun mülksüzleşmesi sürecine değinmekte fayda var. Marx bunu Kapital'de İngiltere üzerinden detaylı olarak anlatır. Benzer sürecin Kıta Avrupası'ndaki pek çok toplumda yaşandığını ve günümüzde de yine kapitalist birikim yaratmak için dünyanın çeşitli coğrafyalarında işletildiğine tanık oluyoruz.

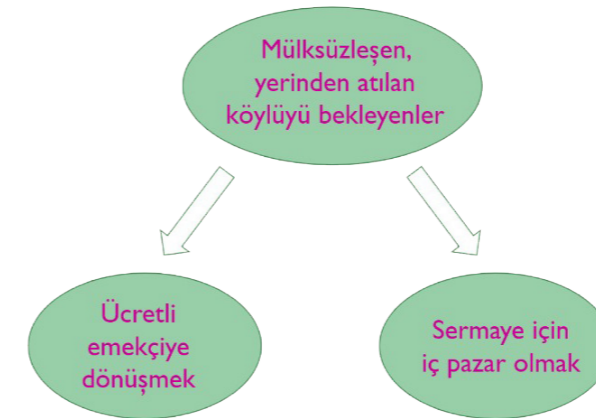
15 YY. a kadar köylüler, feodal mülk dışında kalan arazileri, meraları, ormanları ortaklaşa kullanıyorlardı. Ancak, pazar ilişkileri yayıldıkça, kırdaki ortak yaşam alanları tehdit altına girdi ve herkesin ortak kullandığı arazilerin etrafı çitle çevirip sahiplenilmeye başlandı. Ortak topraklar gidince, kırsal nüfus geçinebilmek için şehirlere göçtü ve hem asayiş için hem mülklerin yeni sahipleri için, bunlara yönelik yasalar, fermanlar çıktı. 16.YY'daki bu uygulamalar “kanlı şiddet yasaları” olarak tarifleniyor. 17. Yüzyılın sonunda İngiltere'de sömürge sistemini, devlet borçları sistemini, modern vergi sistemini ve korumacılık sistemini içine alan sistematik bir bütünlük oluşturuluyor ve kapitalizm, devlet erkiyle birlikte ilksel birikim sürecini bu şekilde işletiyor.

Peki “ilksel birikim”, sadece feodalizmden kapitalizme geçişte, tek defalık olarak mı yaşandı, yoksa kapitalizme için, her daim işletilen bir yöntem mi?

Aslında bugün de, insanları kendi üretim araçlarından ayıran ve onları ücretli emeğe ve üretim aracını sermayeye dönüştüren süreçler yaşanıyor. Mülksüzleşen, yerinden edilen insanlar, şehirlerde ya da kırdaki olan varlıkların yanında ücretli emekçiye dönüşür ama aynı zamanda eskiden kullandığı geçim araçları metalaştığı için bunları tüketici olarak almak zorunda kaldığından iç pazara da dönüşür. Baraj yapımı, maden tesisi, askeri üst, enerji santrali vs gibi “kalkınma” adı altında işletilen süreçlerde, yerinden evinden edilen halklar için de aynısını geçerlidir.

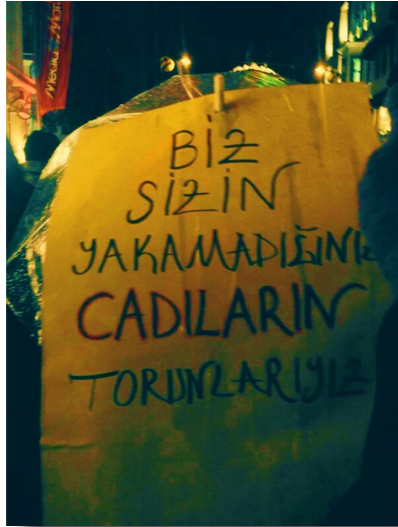
Toprakla uğraşan köylü nüfus, bugün de tarım politikaları kapsamında yapılan yasal düzenlemelerle toprağı terk etmek zorunda bırakılıyor. Çoğu borç batağında, kredi faizleri, tohum fiyatları, zirai ilaç fiyatları, acil kamulaştırma kararları gibi nedenlerle yaşam alanları ipotek altına alınmış durumda. Kapitalizm yalnızca bir iktisadi sistem değil, beraberinde kendi zenginlik ve birikim sistemini desteklemek için politik, adli ve toplumsal sistemleri de kurguluyor. Benzer süreç tarım için de geçerli, buna uygun düzenlemeler yapılırken bir yandan da dünyanın en büyük (ilk beşteki) tohum firmaları ile zirai ilaç firmalarının aynı şirketler olduğuna tanık oluyoruz. Yani tohumu da ilacı da aynı ulusötesi şirketler satıyor.

SONRAKİ SAYFA

CADI AVI

Avrupa'da 15. YY sonunda başlayan İngiliz toprak çitlemelerinin ve tarımsal kapitalizmin yükselişi, sermaye birikimi sağlanması ile o dönem çok sayıda cadılık suçlamasının ortaya çıkışı ve cadı avları arasında ilişki var. Silvia Federici, "Cadılar, Cadı Avı ve Kadınlar" kitabında, kadınların topraklarına ve bedenlerine nasıl el konulduğunun tarihini derinlemesine anlatıyor. Bugün dünyanın pek çok yerinde benzer yeni cadı avları sürüyor ve başta üçüncü dünya ülkelerinde olmak üzere, aynı geçmişin izinden gidiyor.

Erkek ile doğa, erkek ile kadın arasındaki bu kutuplaşmış ilişkinin tarihine baktığımızda, cadı avı sırasında yaşanan kadın kırımını göz önünde bulundurmamız gerekir. Bunun yaşandığı yüzyıllar, aynı zamanda modern aydınlanma çağının başlangıcına gidiyor ve modernizm kendini erkek, batılı, beyaz, doğanın ve kadının hakimi olarak inşa ediyor.

Sonuçları ise şöyle; Cadı avları bütün kadınları kapsayan bir korku rejimi kurdu, kadınların gelişmekte olan kapitalist toplumda kabul edilebilmek için riayet etmek zorunda oldukları yeni bir kadınlık modeli oluşturdu, cinsiyetsiz, itaatkar, boyun eğen, eril dünyanın üstünlüğüne teslim olmuş, kapitalizmin tamamen değersizleştirdiği bir etkinlik alanına kapatılmayı normal kabul etmiş bir model yaratıldı.

AMA KALKINIYORUZ...

Sömürgeci tarihsel süreç, kapitalizmin yarattığı "kalkınma" kavramıyla devam ediyor. Kalkınma kabaca, bir ülkenin ekonomik, siyasi ve sosyal refahını geliştirmek olarak anlatılıyor. Sistemi işletenler, bunu kendi faydalarına pek çok türlere bölüyor; kırsal kalkınma, ekonomik kalkınma, millî kalkınma, kadın kalkınması, sürdürülebilir kalkınma vs.. Bizler için ise karşılığı "krizler"; ekolojik kriz, sağlık krizi, tarım krizi, erkeklik krizi, petrol krizi, gıda krizi, nükleer tehdit, savaş politikaları, zehirli atıklar, su krizi vs. kısacası ataerkil kapitalist sistem krizi.

Tarla alınırsa ev ne işe yarayacak...
(1984/Milas)

Masal anlatıyorsunuz...
(2002/ODTÜ)

Kapitalist birikim süreçlerinin insan merkezci yaklaşımlarıyla, doğayı yok sayan ve sadece kaynak olarak gören piyasacı saldırılarına karşı, doğal varlıklara el konulması ve ardından bir kullanım ve değişim değeri yaratılarak bunun üzerinden işletilmesi ve dönüştürülmesi aşamasında, önüne çıkan tüm doğal kaynakları, ormanları, dereleri, tarım arazilerini ve yaşam alanlarını insafsızca tüketen bir küresel sistemle karşı karşıyayız.

Sermayenin kalkınma ve büyüme olarak sunduğu yöntem, yaşamı üreten varlıkların sömürgeleştirilmesi ve onlara el konulmasıdır. Bunun için de ilerleme, kalkınma, büyüme gibi kavramların kimin için ne anlama geldiğinin bilinmesi, muasır medeniyeti yakalama perspektifinin ve önümüze konulan "kalkınma trenini yakalama" masalının bir karşılığı olmadığının anlaşılması gerekiyor.

YAŞAM ALANLARIMIZ ÇOK YÖNLÜ OLARAK DÖNÜŞÜYOR

2020'nin Mart-Nisan aylarında, henüz pandeminin çok başında, neyin içinde olduğumuzu anlamadığımız, belirsiz, kaygı dolu ve pek çok soru işaretli süreçte, yaşam bir süreliğine donmuştu. O belirsiz, durağan, şok edici zaman diliminde fabrikalar da durmuştu ve insanlar evlerindediydi. Bir iki hafta içerisinde peş peşe şöyle haberler çıktı; "boş kalan Londra sokaklarını geyikler bastı", "Çin'de hava kirliliğinde büyük düşüş yaşandı."

Dünya basınında yankılanan bu haberlerle eş zamanlı olarak Türkiye'de ise bir başka gelişme yaşanıyordu: "30 Büyükşehirde ve Zonguldak'ta sokağa çıkma yasağı." Zonguldak için gerekçe, halk sağlığı üzerindeki kömür kaynaklı tahribat.

Birkaç hafta insana dair yaşamı durdurmakla her şeyin düzeleceğini düşündürecek bir algı oluşturmak, buna ikna etmek, kapitalizmin temel krizlerinden olan ekolojik krizi çok da büyütüle-

cek bir mesele olarak görmemek, yaşanan doğa tahribatını onarılabilir bulmak ve buna inanmak kabul edilebilir bir durum değil. İnsan eliyle kurulan sömürü ve tahakküm ilişkileri sonucunda, ekosistem tahribatı, biyoçeşitlilikte azalma, küçük canlıların yok edilmesi, hayvanlarla olan doğal ilişkinin yerine insan merkezli müdahalelerin bulunması gibi nedenlerle bugün geline süreçte yaşadığımız krizin palyatif çözümlerle değil birbirine bağlı olan yaşam ağları üzerinden bütünlüklü bir ekolojik perspektifle yeniden ele alınması gerekiyor.

AYNI GEMİDE DEĞİLİZ, AYNI FIRTINADAYIZ

Pandemi süresince yaşadığımız türlü eşitsizlikler ve ayrımcılıklar oldu. İlk günlerde, nasıl ki doğanın kendini yeniden sağalttığı algısı oluşturulduysa, Covid-19 virüsünün de zengin-fakir ayrımı yapmadan herkesi tehdit eden, sınıf gözetmeyen bir virüs olduğu konuşulmuştu. Böylesi adaletli ve eşitlikçi pandemiye, geçen 2 yılın ardından dönüp bakarsak, aslında başından beri emekçilerin üzerinden adaletsiz ve eşitlikten uzak bir sürecin yaşandığını görüyoruz. Sokağa çıkma kısıtlamaları boyunca çalışmak zorunda kalan işçiler ve sağlık çalışanları, hayatları pahasına ekonomik sistemin çarklarını döndürmek görevine zorlandı; uzaktan çalışma, çalışma saatle-

SONRAKİ SAYFA

rinde düzensizlik, geçici çalışma gibi nedenlerle hak kayıplarına, gelir düşüşlerine uğradı.

DİSK-AR'ın yayınladığı İşsizlik ve İstihdamın Görünümü Raporu'na

göre; Covid-19 etkisiyle yaşanan toplam iş ve istihdam kaybı oranı yüzde 34.4 oldu. DİSK-AR'ın bir başka raporuna göre ise Covid-19 harcamalarında zengin ve yoksul ülkeler arasında büyük bir eşitsizlik görüldü. Zengin ülkeler, salgınla mücadelede gelirlerinin yüzde 12.7'si kadar nakit kaynak ayırırken, yoksul ülkeler sadece yüzde 1.6'sı kadar ayırabildi. Ülkemizde bu oranın yüzde 1.1 düzeyinde olduğunun altını çizelim.

Pandemide görünmez kılınan ve buharlaşan hakikat; fırtına aynı olsa da aynı gemide olmadığımızı.

PANDEMİDE KADIN OLMAK

Erkek egemenliğinin tarih sahnesine çıktığı andan bu yana kadının payına insanlığın kazanımlarından daha az, kayıplarından daha çok düştü ve bu kural pandemide de bozulmadı. Kapitalist dünya salgına teslim olurken, uzaktan çalışma, çalışma saatlerinde düzensizlik, geçici çalışma gibi nedenlerle işçilerin istihdamdaki durumu düştü ya da belirsizleşti.

Evlere kapanma yaşandığı süreçte, kadınların evlerde harcadığı karşılıksız ve görünmeyen bakım emeği daha da yoğunlaştı, kadınlardan beklenen işler katlanarak arttı.

Pandemi sadece evlerin içinde kadınların harcadıkları görünmeyen ve karşılıksız emeğe ışık tutmakla kalmadı, evlerin dışındaki bakım hizmetlerinin patriyarkal kapitalist toplumlarda gelinen

noktada ne kadar değersiz görüldüğünü bir kez daha ortaya koydu. Salgının ortaya çıkardığı sağlık krizi, sağlık ve sosyal bakım sistemlerini çalışır durumda tutanın kadın emeği olduğunun da altını çizdi.

Salgın sürecinde evde kalan kadınlar, kendilerine şiddet uygulayan erkeklerle bir arada yaşamaktan başka seçenekleri olmadığı için daha çok şiddete maruz kaldılar. Karantina ve izolasyon koşullarında yaşayan kadınlara ve çocuklara yönelik psikolojik, ekonomik, dijital, fiziksel ve cinsel şiddet arttı.

BM verilerine göre; erkek şiddeti pandemi sürecinde yüzde 27.8'lik artış gösterdi. Fransa'dan Arjantin'e, Singapur'dan Kanada'ya kadar dünyanın dört bir yanında ev içi şiddet şikayetlerinin, acil sığınak taleplerinin, çağrı ve acil yardım merkezlerine yapılan başvuruların büyük oranlarda arttığı belirtilmekte. Ülkemizde de kadına yönelik şiddet pandemi ile birlikte artarken, bunun bir göstergesi olarak kadın örgütlerinin yardım hatlarına gelen yardım çağrılarında da yüzde 80'lik artış olduğu saptandı.

Pandemi koşullarında derinleşen ekonomik kriz, var olan cinsiyet eşitsizliğini de derinleştirirken, artan kadın şiddetine, işsizliğe ve yoksulluğa dair hiçbir önlem alınmadı.

